
Bóka Melinda

„[...] SOKAKNAK SEGÍTETT [...] VOLT, HOGY SZAKMAI TANÁCCSAL, VOLT, HOGY EMBERI PÉLDÁJÁVAL, TARTÁSÁVAL, EGY-EGY SZERETETTELJES, HALK SZAVÁVAL.”

ÜNNEPI TANULMÁNYKÖTET PAJKOSSY GÁBOR 70. SZÜLETÉSNAPIJÁRA

Nemzet, politika, nyilvánosság. Tanulmányok a 19–20. századi Magyarországról Pajkossy Gábor 70. születésnapjára. Szerk.: Manhercz Orsolya – Sipos Balázs – Tóth-Barbalics Veronika. Savaria University Press, Szombathely 2021. 234 oldal.

2021. október 6-án ünnepelte az ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék oktatója, Pajkossy Gábor 70. születésnapját. Erre az alkalomra jelent meg a *Nemzet, politika, nyilvánosság* című 234 oldalas tanulmánykötet, Manhercz Orsolya, Sipos Balázs és Tóth-Barbalics Veronika szerkesztésében. A kötet tizennyolc tisztelgő tanulmányt tartalmaz, amelyeket jelenlegi és volt tanszéki kollégák és tanítványok publikáltak. A kiadványt a száz gratuláló nevével a *Tabula Gratulatoria*, illetve Varga Zsuzsanna tanszékvezetői köszöntője nyitja, Pajkossy Gábor műveinek bibliográfiája és az *Utószó* zárja.

Ha a 19. századdal foglalkozó történészek közül a jelentősebbeket meg szeretnénk nevezni, Pajkossy Gábor kétségkívül az elsők közül jutna mindannyiunk eszébe. Pajkossy Gábor 1969 őszen kezdte meg tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, ahol 1974-ben történelem–levéltár szakos diplomát szerzett. Ezt követően a mai Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár elődszervezetében helyezkedett el, a későbbiekben a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének munkatársa lett. 1991-ben védte meg kandidátusi értekezését, majd ezt követően 1992-ben az ELTE főállású oktatója lett.

Pajkossy Gábor munkásságának középpontjában Magyarország 19. századi története: a magyar reformkor kezdetétől a dualista rendszer megszilárdulásáig tartó, 1830–1875 közötti közel fél évszázad időszaka áll, ebbe foglaltatik bele 1848–49, az önkényuralom és a kiegyezés is. Ugyanakkor kitekintett az általa otthonosnak nevezett időszak kereteiből és foglalkozott Lőcsei Pálnak, Nagy Imre hívének 1956 és 1958 közötti életpályájával, annak drámai fordulatokban gazdag szakaszával. A *Köszöntőben* Varga Zsuzsanna így fogalmazza ezt meg:

„Kossuth Lajos, Kölcsey Ferenc és Deák Ferenc politikai pályájának fontos epizódjait, a reformkori rendi és társadalmi nyilvánosság kérdéseit vizsgáló, számos esetben idegen nyelven megjelent tanulmányaiban a magyar történelmet európai összefüggésekben, a kölcsönhatások rendszerében helyezi el. Tudományos munkásságának központi dimenzióját a kritikai szövegkiadás, a textológiai-filológiai közlemények képezik. Különlegessége történészi munkásságának, hogy a 20. századi magyar történelem területére is kiterjedt.”(9.)

A kötet alcíme, *Tanulmányok a 19–20. századi Magyarországról Pajkossy Gábor 70. születésnapjára*, megszabja a munka időkeretét. A tanulmányok nem kerültek fejezetekbe, ám a tizenhármas művet két egységre oszthatjuk: az első, nagyobb egységet a tizenkilencedik századot felölelő tizenkét tanulmány adja, mégpedig kronológiai rendben, a másodikat pedig hat huszadik százados írás képezi, szintén időrendben követve egymást.

Nagy Ildikó írása kezdi a „hosszú 19. százados” tanulmányok sorát. Ebben a Lorenz Leopold Haschka és Joseph Haydn által alkotott mű, a *Gott erhalte* bemutatását és fogadtatását rekonstruálja alapvetően a sajtóban megjelent cikkek alapján. Egyúttal ismerteti a mű keletkezésének történetét, beleértve annak birodalmi és nemzetközi körülményeit.

A könyvben kronologikus rendben Völgyesi Orsolya tanulmánya következik, amelyben bemutatja Pap Endre izgalmas irodalmi pályakezdését, többek között Kölcsey Ferenc és Eötvös József által írt levelek alapján, kiegészítve Kölcsey „írnokának” üzeneteivel.

A harmadik tanulmány Pál Ferenc mikroszintű kutatásának eredménye, és a kegyúri jogokkal foglalkozik a nemesi közbirtokosságok esetében Vas vármegyében. Értekezésében különböző eseteket mutat be a kilenc közösség rendezetlen jogi helyzetéből.

A kötetben ezután Dobszay Tamás írása következik, amelyben összeveti a szabad királyi városok helyzetének rendezésére irányuló, az 1843–44. évi országgyűlés reformellenzéki többségű alsótáblája által benyújtott szöveget az 1847-ben beterjesztett (kormány által készített) javaslattal.

Erdődy Gábor tanulmánya Görgei Artúr és Kossuth Lajos, „a két zseni” kapcsolatának bemutatásával kezdődik. A szerző hangsúlyozza, hogy a reformkor és a szabadságharc üzenetének megértéséhez nem a kiemelkedő személyek közötti konfliktusok megismerésén át juthatunk el, hanem ezen személyek „egymástól elválaszthatatlan rendkívüli érdemeinek megismerésén és elismerésén keresztül” (64). A tanulmány egyúttal a szabadságharc utolsó időszakának bemutatását öleli fel.

Manhercz Orsolya az 1852. szeptemberében kidolgozott, a hivatalnokok szakáll- és bajuszviseléséről szóló bécsi javaslat és szabályozás megszületéséről és a birodalomszerte kötelező borotválkozásról értekezik. Ennek részeként mikrotörténeti „kitekintést” is tesz, ugyanis bemutatja e rendelkezés hatását Francsics Károly veszprémi borbély (üzleti) életére.

Deák Ágnes tanulmánya a pozsonyi nők 1862-ben Deák Ferencnek szóló ajándékaról, pontosabban az ajándékozást kísérő „szervezkedésről” szól. Az ajándék egy ezüsből készült könyv alakú doboz volt, amelynek belsejében egy díszes hódolati irat található. A kezdeményezést Pálffy Móríc helytartó potenciális veszélynek ítélte, így nyomozást indított. Ennek eredménye lett egy névlista, amelyen 201 nő szerepel, és amelynek elemzését Deák Ágnes szintén elvégezte.

„Kegyed levele vigasztalóan hatott rám” címmel Farkas Katalin mutatja be az Irányi Dániel hagyatékából előkerült öt levelet, melyeket 1863–64 között Leövey Klárával váltott. A néhány hónapig tartó levelezést a szerző kellő alapossággal rekonstruálja, emellett mindkét fél életét vázlatosan az olvasó elé tárja.

A levelek után a kötetben egy könyvről szóló tanulmány következik, amelyet Tóth-Barbalics Veronika írt, *Egy könyv Deák Ferenc hagyatékából* címmel. Az aranyozott lapellű kötet – amely 1870-ben jelent meg az Athenaeum Kiadónál – elegáns, vaknyomással és aranyozással díszített őzbarna kötése Wilhelm Reichenstein pesti műhelyében készült. Tiszteletpéldányát Deák Ferenc hagyatékából árverezték el 1878-ban, s a tanulmány a kötet további tulajdonosait mutatja be.

A következő írás szintén Deák Ferenchez kíván kapcsolódni a Pajkossy Gábor előtti tisztelgésben. Melkovics Tamás Deák 1861-es tevékenységének emlékezetpolitikai felhasználását állítja a középpontba, miközben a „haza bölcsének” mauzóleumában található feliratok kiválasztásának történetét ismerteti.

Fónagy Zoltán online nyomozómunka során talált rá „a núbiai falfirkálóra”, vagyis a Kartúmban, Szudán Nemzeti Múzeumában található „C ZICHY 1834” felirat szerzőjére. A tanulmányból megismerhetjük Zichy Edmund kalandos életét.

A huszadik századdal foglalkozó szekció Marchut Réka írásával kezdődik, amely a kolozsvári „Dzsingisz kánnak”, Hangay Oktávnak az 1891-ben alakult Erdélyi Kárpát-Egyesület első nagy túravezetőjének munkásságát mutatja be. Megtudhatjuk, hogy Hangay miként kívánta megszervezni az erdélyi turistaéletet, miként próbálta ezen keresztül alakítani a nemzetfelfogást, és hogyan reagált az erősödő német és román nacionalizmusra.

A kolozsvári Hangay Oktávot bemutató szöveget egy másik, valójában kitalált személyről, az „erdélyi” Kárpáti Piroskáról szóló írás követi, Zeidler Miklós tollából. A szerző rekonstruálja a román hatalom által állítólag kivégzett Kárpáti Piroska történetének eredetét, és bemutatja, hogy Piroska alakját milyen módon illesztették be az új, a trianoni békeszerződés gyászának kultuszába.

Szerencsés Károly írása a kötetben adalékokat kínál a magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény vitájához – elsősorban arról a lelki állapotról és morális helyzetről, amelyben a döntés megszületett. A nemzeti demokraták (pontosabban a Magyar Szabadság Párt) számára a törvényjavaslat lelkiismereti okokból és politikai meggyőződés miatt is elfogadhatatlan volt.

Varga Zsuzsanna tanulmányában bemutatja a kollektivizálás utáni új családi stratégiákat falun, a kétkeresős családmodellt és a női munkavállalást. A vizsgált helyszín a szerző szülőfaluja, Mihálygerge, ahol (a két lehetséges út közül a település lakói egy harmadik utat választva) a családfő helyett általában a feleség lépett be a termelőszövetkezetbe.

Izsák Lajos tanulmánya Pajkossy Gábor 20. századi témájához, Lőcsei Pál tevékenységéhez kapcsolódik. Írásának az 1956-os baloldali pártok újjászervezése áll a középpontjában, és bemutatja a többpártrendszerű parlamentáris demokrácia megteremtésére irányuló törekvéseket.

Az egymást kronologikus rendben követő írások utáni két utolsó tanulmány hosszabb időszakot fog át. Időben nagy utazásra invitál Pritz Pál munkája a nemzet és a nemzetek feletti konstrukciók témájában. Pritz Kazinczy Ferenc és Berzeviczy Gergely rendi/feudális nacionalizmusról szóló vitájával kezdi az elemzést, majd áttér a kommunisták és Révai József

nemzetfelfogására. Végül tárgyalja a Molnár Erik-vitát és Faragó Vilmos kitartását a „nemzeti nihilizmus” mellett.

Sipos Balázs *Mennyi globalizációt bírt el az ember – avagy félelmek a távoli közelségéről (1830–1940)* című zárótanulmánya több mint 100 évet ölel fel. Középpontjában a nyilvánosság kérdése áll, hiszen a 19. századtól Magyarország ebből a szempontból már biztosan nem volt „zárt térség”. A távoli országok, világok, szokások közelivé válása azonban félelmet keltett, a hatalom képviselőiben és a társadalmi normák bizonyos önjelölt védelmezőiben is.

A kötet végül a Pajkossy Gábor 1974 és 2020 között megjelent műveiből álló, Lőrincz Andrea és Bóka Melinda által összeállított bibliográfiával zárul. A felsorolás nem tartalmazza azon megszámlálhatatlan munkát, amelyben Pajkossy Gábor lektorként közreműködött, nem szerepelnek azok a szakdolgozatok, diplomamunkák, doktori disszertációk, tanulmányok, forrásközlések és monográfiák, amelyek elkészültében különböző minőségben (témavezetőként, a szerző segítőjeként) tevékenyen részt vett és ezért nevével a köszönetnyilvánítás során találkozhatunk.

A fentiek alapján láthatjuk, hogy a Pajkossy Gábor 70. születésnapja alkalmából készített tanulmánykötet tudatosan szerkesztett, gondosan, törődéssel és nagy odafigyeléssel összeállított munka, amely világos, jól átgondolt, átlátható szerkesztési elveket követ. A kötetben olvasható írásokról továbbá elmondható, hogy igen változatosak, sokfélék, számos izgalmas kérdést vetnek fel, továbbá mind a tizenkilencedik, mind a huszadik századi tanulmányok egy-egy külön, üde színlótként tisztelegnek és méltó módon köszöntik az ünnepeltet.